

Josef Pokštefl

Během celého období existence společnosti v její třídní podobě je válka jedním ze způsobů prosazování zájmů vládnoucích tříd, je jednou z tváří jejich politiky v oblasti zahraničních vztahů.

Vládnoucí třídy v určitém okamžiku, kdy nelze dosáhnout určitých cílů jiným způsobem než válkou a kdy podle jejich subjektivního hodnocení jsou k tomu příznivé předpoklady, sahají ke zbráním.

Avšak použití síly se stává nástrojem politiky nejen v okamžiku své realizace, ale i jako potenciální možnost realizace. Stačí mnohdy hrozba silou, aby příslušný stát dosáhl svého zahraničně politického cíle. Známa Clausewitzova teze definuje tento jev tak, že označuje válku za pokračování politiky jinými prostředky.

Po první světové válce jsou činěny pokusy o právní regulaci tohoto společenského jevu, pokusy o omezení a posléze o zákaz použití síly v mezinárodních vztazích. Zatímco pokusy o vytvoření materiálních překážek pro použití síly končí nezdarem — viz ztroskotání jednání o odzbrojení — v oblasti právní regulace je dosaženo úspěchu podepsáním Briand-Kellogova paktu, vyjadřujícího obecný zákaz útočných válek.

Avšak druhá světová válka odhalila celkem nikoli neočekávaně slabost právních pout vazajících státy.

Obecná společenská zákonitost o funkci síly ve vztazích mezi státy se nutně projevuje i po druhé světové válce — navzdory závazkům států v Chartě nepoužívat síly a dokonce ani hrozby silou.

Determinujícím jevem mezinárodních vztahů tohoto období je existence dvou táborů a jejich vzájemný vztah. Zkoumáme-li z faktů poválečného vývoje zahraničně politické koncepce kapitalistického tábora jako celku a především určující koncepce amerických vládnoucích kruhů, vidíme jejich orientaci při řešení rozporů mezi oběma soustavami na sílu a na hrozbu silou, eventuálně její použití. Důkazy je možno nalézt jak v oblasti materiálního zajištění použití síly — ve zbrojení, v existenci základen, tak v oblasti jejího politického zajištění — v uzavírání vojensko-politických paktů, tak i v konkrétních projevech realizace použití síly — v podobě války v Koreji, agrese proti Egyptu, okupace Tchaj-wanu, případně hrozby silou — v kubánské, berlínské krizi aj.

Zkoumáme-li tímž způsobem zahraničně politické koncepce socialistického tábora, vidíme, že i u nich faktor síly hraje nemalou roli. Socialistická zahraniční politika vychází z koncepce, že faktor síly může hrát roli jako garant revolučních procesů — v nejširším slova smyslu — že je schopen je ovlivnit, že ovšem není schopen tyto revoluční procesy, podléhající svým vnitřním zákonitostem, nastolit. Logickým důsledkem této skutečnosti je úsilí o dosažení relativně trvalého míru, během kterého by kapitalistická soustava dosáhla svého přerodu dozráváním svých vnitřních rozporů.

Důkazy by bylo možno opět nalézt jak v oblasti materiálního zajištění faktorů síly — budování přiměřených armád a výzbroje, tak v oblasti politické — uzavírání obranných smluv, úsilí o odzbrojení, tak v případech konkrétní realizace použití síly — korejské události, maďarská kontrarevaluce,

tak v případech hrozby silou — agrese proti Egyptu, ohrožení Sýrie, kubánská krize aj.

Teoreticky nelze vyloučit, jak konečně nejlépe nasvědčuje vývoj posledních let, že deformace vztahů uvnitř socialistické společnosti by nemohla nalézt svůj odraz i v zahraničně politických koncepcích nerespektujících objektivní nutnost mírového soužití, případně v samotné zahraničně politické praxi.

Deformace stalinského období nepřinesly podstatnější odchýlení od koncepcí mírového soužití, od koncepcí působení faktorů síly v zájmu revolučních procesů ve vylíčeném smyslu. Současné deformace socialistické společnosti v ČLR, v jejichž základech leží zřejmě napjatost sociálních vztahů a z toho vyplývající obtížnost aplikovat socialistické formy na společnost s tak primitivně vyvinutými výrobními silami a vztahy, hrozí promítnout se i do oblasti zahraničních vztahů (viz čínské teorie o atomové válce, úloze ozbrojené síly v revolučním procesu, praxi indicko-čínského konfliktu a přístupu k vietnamské válce), avšak z různých důvodů se projevují zatím především v oblasti politických koncepcí.

Zkoumáme-li vývoj v prvních poválečných letech, vidíme, že faktor síly v tomto období se mohl projevit v podstatě ve své klasické podobě omezen nebo modifikován pouze konkrétní situací — včetně jiných faktorů z celé kategorie poměru sil.

Koncem 50. let se však v mezinárodních vztazích objevují některé nové jevy, které znamenají kvalitativní zvrát v mezinárodních vztazích a mají dosah nejen ve vztazích mezi oběma tábory, ale zdá se, že i dosah obecnějšího charakteru.

V prvé řadě dochází ke změně v poměru sil mezi socialistickým a kapitalistickým táborem. Tuto změnu poměru sil vytváří několik faktorů; jednak faktor ekonomický, kde se začíná projevovat oslabování dosavadních citelných disproporcí mezi rozsahem výroby v kapitalistickém světě a ve světě socialistickém; jednak faktor politický, kde působí především další fáze rozkladu koloniálního systému v arabském světě a posléze v Africe; a konečně faktor vojenský, kde objevení se raketové techniky a její ovládnutí Sovětským svazem mění dosavadní strategickou situaci obou táborů.

Zatím co v dřívějším období měly západní mocnosti v důsledku svého výhodného strategického postavení převahu ve vedení nukleární války, tuto převahu nyní ztrácejí. V oblasti vedení nukleární války dochází k základnímu vyrovnání sil. Z faktorů vytvářejících kategorii poměru sil se takto vynořuje jako faktor z hlediska použití síly daleko nejvýznamnější, ba přímo determinující — faktor vojenský.

Již změna v poměru sil nám omezuje faktor síly v mezinárodních vztazích, vezmeme-li v úvahu rozdílný přístup obou táborů k tomuto jevu jako nástroji politiky.

Avšak k tomuto poměrně relativnímu faktoru přistupuje faktor, který se zdá mít obecnější, absolutnější platnost: kvalitativně nový charakter případně globální nukleární války.

Válka v dosavadní historii lidstva byla pokračováním politiky jinými, násilnými prostředky. Vždy skýtala tomu, kdo správněji ohodnotil možnost

a vhodnost použití síly, splnění jeho politických cílů — dobytí území, porobení si jiných národů, získání kolonií či naopak zachování si národní nezávislosti, zajištění územní integrity apod. Byla v tomto smyslu vždy racionální. Avšak rozsah pustošení v dnes rozpoutané globální nukleární válce by byl tak ohromný, že by znamenal negaci cílů, které by válčící v takovéto válce sledovali. Rozpoutání takové války by znamenalo ohrožení lidské civilizace, ohrožení existence samotného lidstva. Lze proto říci, že rozpoutání a vedení globální nukleární války se stalo iracionální z hlediska jakýchkoliv cílů. Zatímco iracionalita dříve ležela v oblasti možnosti — válčící mohl prohrát, dnes leží v oblasti jistoty. Válčící v totální globální válce bude zničen; přinejmenším poměr mezi získanou výhodou a utrpěnou škodou i v případě formálního vítězství by byl tragicky nepřiměřený.

Existují určité názory, které se snaží obhájit racionalitu války, „zachránit válku“. Podle jedněch je prý možno zachovat za určitých nákladných opatření „substanci“ národa — například amerického národa, čínského národa. Připustíme-li vůbec takové řešení, pak kolika národů se toto měřítko týká? Z hlediska takto položené otázky by se snad mohlo týkat národů o několika stech miliónů příslušníků, národů ve výhodném geografickém postavení apod. Avšak z hlediska takto položené otázky tato racionalita například pro národy Evropy prakticky neexistuje.

Takovým způsobem je nutno chápat tvrzení, že globální nukleární válka je iracionální — a to z hlediska jakýchkoli cílů. Sáhnutí k nukleárním zbraním by se jevilo relativně racionálním a objektivně nutným — vezmeme-li v úvahu možnost různých stupňů nukleární války — jedině jako represivní prostředek, prostředek k přinucení agresora, aby s vedením nukleární války — především globálního charakteru — skončil.

Znamenalo-li by rozpoutání globální nukleární války ohrožení lidské civilizace, ohrožení lidstva, pak by samozřejmě znamenalo i ohrožení existence buržoazní, kapitalistické společnosti bez ohledu na to, zda by skončila pro kapitalistický tábor vítězně či nikoli.

Vzniká otázka, zda tento závěr je platný pouze pro kapitalistickou společnost, či má obecnější platnost. Zkoumáme-li takto položenou otázku, vidíme, že mimo pokrokovější charakter socialistických společenských vztahů neexistuje žádný důvod, pro který by tento závěr neměl obecnou platnost. Klade se otázka, zda tento důvod je postačující k tvrzení, že mezi postavením socialistického tábora a kapitalistického tábora v případě globální nukleární války a z hlediska jejího přežití je kvalitativní rozdíl.

Připustíme-li, že by globální nukleární válka ponechala přece jen určité trosky civilizace, pak vzniká otázka, jakým způsobem by se tyto trosky vyvíjely. Uvědomíme-li si nesmírné ničení materiálních a morálních hodnot, pak stačí vzít v úvahu pouze jednu ze základních pravd marxismu — že předpoklady pro socialistickou společnost se vytvářejí na určité, rozvinuté úrovni výrobních sil — aby se nám objevil jeden z otazníků budoucího vývoje.

Dospěli jsme k závěru, že použití síly z hlediska působení objektivních faktorů je vyloučeno. Toto tvrzení samozřejmě neznamená, že neexistují určité subjektivní faktory, působící ve prospěch válečného střetnutí. Avšak poprvé v historii jsme svědky zásadní změny: zatímco dříve objektivní faktory nutně vedly k řešení rozporů válkou, ozbrojenou silou, dnes tyto objektivní faktory působí ve svém souhrnu opačně, proti válce, proti řešení rozporů ozbrojenou

silou — v oblasti globálního střetnutí totálně, v oblasti lokálních střetnutí částečně. Mezní nukleární rovnováha — nukleární pat, toto vzájemné vyloučení se nukleární deterrentů — nutně omezuje totiž prostor pro úspěšné použití síly i ve střetnutích lokálního charakteru. V tomto smyslu je nutno chápat změněnou platnost Clausewitzovy teze, že válka je pokračováním politiky jinými prostředky.

Změna v poměru sil a kvalitativně odlišný charakter globální nukleární války podstatně snížily možnost úspěšného použití síly, zbraní, nejen v konfliktu lokálního charakteru, ale i v případě národně osvobozenického ozbrojeného boje. Vyplývá to ze skutečnosti, že i v lokálních střetnutích zásadního charakteru stojí za příslušnými stranami plnou vahou oba tábory.

V tomto smyslu je naprosto oprávněná kritika Hermanna Kahna, který kritizuje panující strategickou doktrínu vládnoucích kruhů USA. Tato doktrína adaptovaná na změněnou strategickou situaci — doktrína odstupňovaného deterrentu (tj. odstrašování) — klade důraz na lokální řešení problémů, krytých nukleárním deterrentem. Hermann Kahn tvrdí, že kterýkoli stupeň ve škále odstrašovacích prostředků zůstane nevěrohodný, jestliže se poslední stupeň — všeobecná jaderná válka — považuje za národní sebevraždu.

Omezenost použití síly v lokálních konfliktech naznačil již počátkem padesátých let korejský konflikt, třebaže tenkrát průběh konfliktu nebyl ještě ovlivněn novým faktorem, iracionalitou globálního nukleárního konfliktu, ale faktory dosud platnými. V určitém okamžiku bylo zřejmé, že buď obě strany upustí od dalšího nasazení sil nebo se konflikt rozroste do rozměrů, jejichž hranici se nutně stane globální nukleární válka.

Nové faktory v mezinárodních vztazích se již plně projevily v kubánské krizi. Na pokus Spojených států změnit *status quo* v karibské oblasti — pomocí intervence změnit charakter společenského zřízení na Kubě — odpovídá Sovětský svaz hrozbou obrany tohoto dosavadního stavu, a to vzhledem ke geografické situaci formou, která by zřejmě nutně dostala podobu nukleárního globálního střetnutí. Kubánská krize nám odhaluje rozsah působnosti mezní nukleární rovnováhy sil i na omezené oblasti, ve kterých dochází k zásadnímu střetu zájmů obou táborů. Po kritickém období Sovětský svaz stahuje své rakety a Spojené státy ustupují od intervenčního zásahu. Je nastolen *status quo ante*, dřívější stav. Zatímco k tomuto dřívějšímu stavu se dospívá v korejské válce, neovlivněné novými faktory mezinárodních vztahů, po tříletém válečném období, je při kubánské krizi nastolen, aniž, obrazně řečeno, padl jediný výstřel.

Rozsah působnosti mezní rovnováhy sil i na konflikty lokálního charakteru je zřetelný i u vietnamského konfliktu. Je to nesporně obava z možného rozšíření konfliktu, která nutí Spojené státy, aby si ve svém vojenském úsilí kladly určité meze.

Toto ochromení síly v lokálních oblastech není však absolutního charakteru. Výhodný momentální poměr vnitřních sil i sil vnějších, zvláštnost geografické situace aj. poskytují v konfliktu lokálního charakteru určitou naději na úspěšný zásah pomocí síly, pomocí zbraní. Stačí vzpomenout na Maďarsko, Jordánsko, Libanon, jižní Vietnam, Laos, Kongo, Dominikánskou republiku, kde přímý zásah ozbrojenou silou ze strany imperialistických států či podpora pokrokových sil socialistickými státy či státy třetího světa dokázal situaci určitým způsobem modifikovat. Nejlepším důkazem omezené platnosti teze, že

nukleární rovnováha ochromuje i možnost použití síly v lokálních konfliktech, je izraelsko-arabský konflikt z června 1967. Určité specifické podmínky — překvapivý úder, vojenská převaha, krátkost trvání války, geografická situace omezující možnost pomoci arabským státům a některé další faktory — vytvořily předpoklady pro úspěšné použití síly Izraelem jako nástroje dosažení politických cílů.

Je však zároveň důkazem o platnosti této teze. Již rychlé skončení této války a omezenost cílů, s kterými se Izrael spokojil i při své drtivé vojenské převaze, jsou především důsledkem působení faktorů mezní nukleární rovnováhy na lokální konflikty. Kdyby se tento konflikt stabilizoval v prostoru a čase přiměřeným způsobem, pak by faktory, které vyplývají z vlivu této rovnováhy na konflikty lokálního charakteru, začaly působit pravděpodobně v plném rozsahu a obdobným způsobem jako například ve Vietnamu.

Je možno proto říci, že pokud nevzniknou specifické podmínky dané příznivými faktory vnější či vnitřní situace, pokud konflikt se v prostoru a v čase stabilizuje, pak nutně končí ve slepé uličce dané faktory mezní nukleární rovnováhy sil. Jediné řešení, které se v tomto okamžiku realisticky nabízí, je řešení politické respektující daný poměr sil.

Faktor síly nehraje svou roli pouze při řešení rozporů mezi oběma tábory, ale i při řešení vztahů jiných. V této oblasti nepůsobí jako brzdicí a omezující moment dosud iracionalita nukleárního střetnutí. Avšak tendence k omezení použití síly vidíme i v této oblasti, třebaže příčiny těchto tendencí jsou různé.

Převažující rozpor mezi socialismem a kapitalismem, rozpad koloniálního panství, malý rozsah dosavadních střetnutí, alespoň alarmující síla Organizace Spojených národů — to vše jsou momenty, které použití síly mezi kapitalistickými státy samými, mezi nimi a jejich bývalými koloniemi, či mezi nově vzniklými suverénními státy značně omezují.

Závěrem je možno říci, že změna v poměru sil a kvalitativně odlišný charakter globální nukleární války vytvořily podmínky, za kterých pro imperialismus neexistuje z objektivního hlediska možnost řešit rozpor mezi kapitalismem a socialismem válkou ve svůj prospěch. Z hlediska objektivních zákonitostí se stalo pro imperialismus výhodnější nerozpoutat válku — mírové soužití se stalo objektivní nutností i pro imperialismus.

Zmíněné nové faktory z objektivního hlediska použití síly pro prosazování zahraničně politických zájmů v globálním rozsahu vylučují, v lokálním rozsahu omezují.

Bylo by samozřejmě chybné podceňovat určité subjektivní faktory spatřující ve válečném střetnutí přece jen reálné řešení třídního rozporu v mezinárodním měřítku. Chybnost a nebezpečnost tohoto podceňování vystoupila do popředí v poslední době v souvislosti s teoriemi čínských představitelů o úloze násilí v současných mezinárodních vztazích a o významu a dosahu nukleární války. Avšak ve společnosti vždy existuje rozpor mezi objektivní realitou a vědomím. Na toto vědomí působí neschopnost rozeznat nové jevy této reality, vliv dřívějších představ a v neposlední řadě i přání. Zmíněné subjektivní faktory se však opírají o vědomí, které je s objektivní realitou v rozporu. Dá se předpokládat, že toto falešné vědomí bude postupem času touto objektivní realitou stále více korigováno, usměrňováno.

Je třeba odpovědět na otázku, jakého charakteru a trvání je ona kvalitativně nová situace v mezinárodních vztazích a jaké důsledky vyvolává.

Především otázka: má některý z táborů předpoklady a možnosti měnit v dohledné době tuto novou situaci? Zdá se, že nikoliv. Mezní nukleární rovnováha, ona iracionalita nukleárního střetnutí, která blokuje použití síly v globálním měřítku a značně omezuje prostor pro použití síly v měřítku lokálním, se zdá relativně trvalá.

Obě strany v současné době mají několikanásobný počet nukleárních prostředků, kterými by mohly zničit protivníka. Problém změny strategické situace tedy nespočívá v útočných prostředcích, ale v prostředcích obranných. Jak dosáhnout toho, aby nukleární raketové zbraně byly schopny splnit svůj úkol a vlastní území bylo přitom účinně chráněno?

Pomineme-li iluzornost protiatomové ochrany, praktickou neřešitelnost likvidace útočných sil protivníka v jejich postavení, pak se nám problém zužuje na zkonstruování účinné protiraketky. Obě nukleární velmoci se na tento úkol v posledním období soustředily a dosáhly určitých výsledků, avšak základního strategického cíle — aby tyto rakety opravdu účinně zabránily nukleárnímu úderu — zdá se, nedosáhly.

Jestliže se nakonec podaří zkonstruovat relativně účinné antiraketky, pak přesto se zdá nereálné, že by se staly monopolní výsadou jedné strany na delší dobu, či že by jich jedna strana měla dostatečný počet.

Protiraketová raketa je totiž téměř stejně drahá jako menší interkontinentální raketa. Jelikož výroba raket je omezena hospodářskou kapacitou státu, je z hlediska nukleárního deterentu a z hlediska získané převahy prakticky lhostejné, zda se raketová výroba soustředí na rakety útočné nebo obranné. Je třeba si dále uvědomit, že k zajištění účinné převahy by bylo zapotřebí mnohonásobné převahy protiraketových zbraní. Přítomná koncentrace ničivých sil v nukleárních zbraních je takového charakteru, že pomocí několika desítek těchto zbraní uniknuvších protiraketové obraně by bylo možno rozrušit základy organismu kteréhokoli státu, kterékoli společnosti.

Tento názor je základem argumentace, kterou předkládají odpůrci vytvoření antiraketového systému v USA. Podle těchto názorů — jejichž hlavním zastáncem je americký ministr obrany McNamara — není možné vytvořit takový systém, který by absolutně zneškodnil veškeré rakety. Budování protiraketového systému jen přinutí protivníka, aby překročil k budování účinnějšího útočného systému, který by vybudovanou obranu překonal. Na současném stavu, kdy oba tábory mají dostatek prostředků ke vzájemnému zničení, by se nic nezměnilo.

Je pravda, že proti každé zbraní byla dosud vždy nalezena protizbraň. Avšak v jakém směru! V tom směru, že tato zbraň se nestala absolutní — v omezeném slova smyslu — že proti ní byla nalezena obrana, avšak nikoli že bylo zabráněno rozsáhlejším ničivým účinkům. Vezměme v úvahu růst rozsahu škod při kvalitativním vývoji zbraní a dnešní kvalitativní zvrat v této otázce. Je třeba si uvědomit, že zatímco vývoj ničivých prostředků se zdá neomezený, samotný objekt ničení — území nepřítelů, zeměkoule — je přísně omezen. Toto bližší zkoumání nám ukazuje omezenost tvrzení, že proti každé zbraní se dosud našla protizbraň.

Konečně komplexnost současné vědy — nutnost spojení celých odvětví, fyziky, matematiky, chemie apod. — relativně stejná úroveň obou vedoucích

velmocí v této oblasti nedávají naději na dosažení náhodného kvalitativně odlišného jevu, který by přinesl radikální zvrát ve prospěch jedné strany.

Připusťme však takovou skutečnost, například na straně Spojených států. Avšak od okamžiku určitého zásadního objevu až po jeho vojenskou realizaci je dlouhá cesta, vedoucí přes celý mechanismus státu, mechanismus spojeckých svazků až po zpracování veřejného mínění. Tato cesta by se nepočítala na dny. Lze předpokládat, že toto období by bylo dostačující k tomu, aby druhá strana své zaostávání překonala. Stačí uvést několikaletý monopol a převahu Spojených států v nukleárních zbraních, které našly svůj výraz — snad s výjimkou korejské války a okupace Tchaj-wanu — pouze v oblasti politiky.

Přítom současné moderní prostředky jsou tak ničivé, že jakákoli kalkulace s absolutní převahou by nesměla být kalkulací, ale naprostou jistotou, neboť sebemenší chybná kalkulace by znamenala praktickou prohru. A je možno v současné době překotného technického vývoje, možností utajení aj. vůbec takovéto jistoty dosáhnout?

V současné době klíč k dosažení vojenské převahy, k rehabilitaci války jako nástroje politiky spočívá v účinné obraně vlastního území. Technický a vědecký vývoj vůbec tuto možnost na jedné straně přibližuje, na druhé straně opět oddaluje. Dnes je možno považovat systém raketo-nukleárních prostředků za absolutní zbraň. Je možno si lehce představit, že v dalších oblastech vědy — fyzice, chemii, biologii — dojde k objevům, které se stanou ve své vojenské podobě také absolutními zbraněmi. Je možno si představit, že v okamžiku negování, či alespoň paralyzování jedné absolutní zbraně účinnými prostředky budou existovat ještě další absolutní zbraně, jejichž existence zabrání změně vojenského patu, zabrání rehabilitaci války.

Ze všech těchto skutečností je možno vyvodit závěr, že nová, kvalitativně odlišná situace v mezinárodních vztazích, charakterizovaná mezní nukleární rovnováhou a všemi dalšími momenty z ní vyplývajícími, je relativně trvalého rázu.

Pod tímto pojmem je třeba rozumět situaci, kterou lze na dohlednou dobu odhadnout. Zdá se, že to bude období, ve kterém se budou řešit významné základní historické procesy jak vědeckotechnického, tak politického charakteru jak v táboře kapitalistickém, tak v táboře socialistickém a konečně i v méně vyvinutých zemích.

Nová situace v mezinárodních vztazích, jež se vytvořila v důsledku změny poměru sil a zvláště kvalitativní změnou charakteru soudobé války a jež se zdá relativně trvalou, vnesla do těchto vztahů nutně některé nové momenty.

Z hlediska globálních vztahů se zdá, že nejsou předpoklady a nemá proto smysl pokoušet se o zvrát v situaci vytvořené mezní nukleární rovnováhou. Aby takové úsilí bylo úspěšné, k tomu nejsou předpoklady ani technického ani ekonomického charakteru. A i kdyby snad, bylo teoreticky možné, leží mimo hranice ekonomických možností současné společnosti. Zdá se, že i tzv. *genetická strategie*, spočívající nikoli ve zničení prostředků protivníka, ale v jejich technickém deklasování, neúměrně začíná obě strany vyčerpávat. Je možno říci, že pokračování v cestě nesmírné koncentrace vzájemně se šachu-

Jících a tím se negujících sil je politicky zbytečné, vojensky neúčinné a ekonomicky neúnosné.

Tato nová situace pochopitelně staví do nového světla i otázku omezení zbrojení. Zdá se, že uzavření moskevské dohody o zákazu pokusů s nukleárními zbraněmi, dohody o štěpných materiálech a perspektivy uzavření smlouvy o nerozšiřování nukleárních zbraní jsou výrazem pokusů o fixaci současného vojenského statu quo.

Novým momentem je také snaha dalších států získat nukleární zbraň, vybudovat vlastní nukleární deterrent. Mezi státy, které se snaží tento úmysl realizovat, patří v posledních letech Francie a Čínská lidová republika. Třebaže z hlediska současného stavu v oblasti prostředků vedení nukleární války se toto úsilí zdá neefektivní, má přesto — z hlediska perspektivního — určité racionální jádro.

Za nejbližší cíl si Francie klade vybudování tzv. částečného deterrentu. Strategické odůvodnění: vedení války proti malé zemi, která je schopna zničit útočníkovi větší potenciál, než má sama, se stává iracionální. Ovšem ani dosažení totálního deterrentu dalšími nukleárními mocnostmi není nemyslitelné, vezmeme-li v úvahu omezenost objektu, který je třeba zničit. K dosažení určitých cílů strategického bombardování je zapotřebí vzhledem k ničivosti moderních prostředků určitého přesně spočítatelného množství nukleárních zbraní. Tento „strop“ je v poslední době v důsledku vývoje obranných prostředků zvyšován (v tom se náhle objevuje racionalita *over-kill strategie*). Avšak zdá se, že tendence k zvětšování možností ničivosti je pronikavější než tendence k jejímu paralyzování.

A to nebereme v úvahu možnosti dalšího technického rozvoje, ekonomicky únosnějšího rozvoje, možnost objevení se dalších absolutních zbraní aj.

Je nesporné, že oživení nacionalismu v poslední době je odvozeno — a zároveň nástrojem — toho, že některé národy alespoň vykročily na cestu dosažení vlastních nukleárních deterrentů.

I když se zdá, že s výjimkou obou velmocí není žádný národ schopný řešit v současné době svou nukleární strategickou situaci samostatně, i přes snahu ji řešit prostřednictvím spojeneckých svazků, budou tendence k samostatnému postoji zřejmě růst.

Nelze totiž zapomenout na jeden základní faktor: mírovým rozvojem atomové energie — naprosto nezbytné pro průmyslově vyvinutý stát budoucích desetiletí — se vytváří zcela zákonitě a nezadržitelně materiálně technická základna pro její vojenské využití. Lze stěží předpokládat vytvoření tak účinných právních pout, která by dokázala zabránit politickému rozhodnutí — jedinému aktu potřebnému v budoucnosti k tomu, aby z mírového využití atomové energie se stalo vojenské.

Logickým důsledkem nové situace je, že nukleární mezní rovnováha ochromuje všechny oblasti, ve kterých by za jiných okolností použití síly či hrozba silou sehrály v prosazování zájmů států podstatnou roli. Svědčí o tom to, že v řadě oblastí, ve kterých především faktor síly v globálním slova smyslu byl dominující složkou politiky, se poměry relativně stabilizují a v určitém směru ztrácejí na ostrosti, na významu. Nejzřetelněji se to jeví v oblasti střední Evropy v otázce Německa, západního Berlína.

Avšak toto ochromení zároveň uvolňuje dialekticky prostor pro politický pohyb pod krytím nukleárního deštníku. Rozpad bipolarismu a vzrůst samostatné politiky různých států z obou táborů jsou toho svědectvím. Avšak tento samostatný pohyb má opět své meze dané situací, ve které by jako nástroj politiky nastupovalo použití síly.

K těmto vnějším faktorům, které kladou meze použití síly v současných mezinárodních vztazích, ať už ve vztazích mezi oběma tábory, či mezi kapitalistickými státy samými, či mezi státy třetího světa, je nutno připojit ještě faktory vnitřní. Tyto faktory vnitřní sice nekladou použití síly nějaké meze, ale přesto její aplikaci jako nástroje politiky značně ovlivňují.

Nebylo by správné zužovat příčiny mezinárodních konfliktů na oblast výlučně ekonomickou. Přesto však jsou nesporně v základech těchto konfliktů ekonomické zájmy, projevující se v podobě nacionální, ideologické apod.

Určitými strukturálními změnami se podařilo moderní vyvinuté kapitalistické společnosti i když ne odstranit, tedy alespoň překlenout určité rozpory, vyplývající z kapitalistického způsobu výroby. Tyto rozpory vedly v dřívějších dobách k zákonitě tendenci vývozu zboží a kapitálu a k tomu, co po tomto procesu nutně následovalo: k zajištění těchto zahraničních ekonomických zájmů mnohdy i pomocí síly. Schopnost současné vyspělé kapitalistické společnosti přesunout těžiště řešení těchto rozporů pomocí státně ekonomického dirigismu dovnitř svých státních hranic nutně oslabuje onen faktor, který použití síly k hájení zahraničních ekonomických zájmů činil v určitém okamžiku nezbytným.

Tyto závěry mají samozřejmě pouze nejširší obecnou platnost a mohou být různými specifickými podmínkami snadno modifikovány. Lze z nich však vyvodit další konkrétnější závěr: impulsy k použití síly, založené na vnějších ekonomických zájmech, budou slabší u společnosti vyvinuté, kde ekonomický a sociální tlak nejsou tak závažné a kde tato společnost disponuje relativně účinnými nástroji moderního kapitalismu, než u společnosti nevyvinuté, zmítané hlubokými sociálními rozpory a neschopné — ať z důvodů objektivních či subjektivních — použít účinných politických a ekonomických instrumentů k překlenutí vnitřních rozporů.

Z těchto hledisek je nutno posuzovat i postavení a zahraničně politické cíle jednotlivých států či skupin států. Mezní nukleární rovnováha nechromuje pouze vztahy mezi oběma tábory, ale ochromuje i možnosti prosazování zahraničně politických cílů jednotlivých států. Ekonomické impulsy pro použití síly nehrají roli pouze ve vztazích mezi oběma tábory, ale ovlivňují samozřejmě i zahraniční politiku jednotlivých států.

Je pravda, že například současná politika Německé spolkové republiky je politikou státu, který vytyčuje územní požadavky, usiluje o dosažení vojenského faktoru soudobé úrovně, prosazuje své cíle v rámci útočné koalice. Avšak německý imperialismus je determinován stejně jako imperialismus vcelku. Mezní nukleární rovnováha — nehledě na jiné okolnosti — klade německému imperialismu analogické meze, jaké klade ve vztazích globálních. Na německý imperialismus jako na poměrně vyvinutou kapitalistickou společnost je nutno aplikovat i závěr o slabším vlivu ekonomických impulsů pro zajištění zahraničně ekonomických zájmů. A z těchto hledisek — a vzhledem k malé možnosti samostatného použití síly k prosazení zahraničně politických cílů — je nebezpečí německého imperialismu méně citelné než v minulosti.

Naopak v těch oblastech, ve kterých faktor síly se může prosazovat nikoli v globálním slova smyslu, ale ve svých nižších formách, tam jsme svědky trvajících ozbrojených konfliktů a zároveň přesunu politické pozornosti na tyto oblasti.

Připustili jsme existenci určitého prostoru pro úspěšné použití síly v lokálním měřítku. Klade se otázka, zda takové použití síly sériového charakteru jedním či druhým táborem by nebylo schopno změnit či dokonce zvrátit poměr sil mezi nimi. Všechny konflikty posledního období ukazují na omezenost tohoto prostoru; politická mapa světa se v důsledku těchto ozbrojených zásahů nijak podstatněji ve prospěch jednoho či druhého tábora nezměnila. Kde došlo k určitým změnám — Kuba, arabský svět — stál v jejich základě vnitřní politický proces — vedený někdy i pomocí zbraní — který zůstává nadále primární.

Z tohoto rozboru vyplývá nejzávažnější, avšak nutný a logický závěr: mírové soužití obou táborů, založené na vylíčených komponentech mezinárodních vztahů, charakterizované určitými mezemi použití síly, je možné jedině na základě kompromisů — někdy i zásadního charakteru.

Příkladem takového kompromisu poslední doby je řešení kubánské krize, řešení berlínské otázky. V obou případech znamenalo smíření se se *status quo* odstoupení od předem vyhlášených závažných politických cílů. Je nepochybné, že blízká i vzdálenější budoucnost přinese na pořad dne uzavření zásadních kompromisů i v jiných otázkách.

Vojenská síla socialistického tábora — chápáno samozřejmě v plné šíři tohoto pojmu — zůstává závažným faktorem, garantem současného stavu. Jelikož však její působení je zmíněným způsobem ochromeno, pak těžiště pohybu společnosti se tím více přesouvá do jiných oblastí, kde tento prostor pro pohyb existuje. Ten existuje nejmarkantněji v oblastech ještě nefixovaných politických poměrů, případně v oblastech ostrých třídních konfliktů — v Africe, Asii, Jižní Americe. Existuje však i v zemích, kde třídní poměry se zdají relativně stabilizovány — v západní Evropě. Tam má zřejmě největší naději na úspěch realizace koncepcí, které naznačuje Italská komunistická strana.

V socialistických zemích těžiště pohybu se zřetelně přesouvá do oblasti ekonomiky, kde se vyřešení a dořešení ekonomických vztahů a politických vztahů s tím souvisejících stává prvořadým úkolem. A nejen z hlediska vnitropolitického, ale i z hlediska mezinárodně politického.